

'İhtilattan memnu' bir şair

"Nâzım'ın Cep Defterlerinde Kavga, Aşk ve Şiir Notları (1937-1942)" kitabını oluşturan altı defter, bize şairin uzun mahpusluk dönemlerinde yazdıklarının eserlere nasıl dönüştüğüne dair ipuçları veriyor. Nâzım Hikmet'in rahat anlatımından şiirlerini çok kolay yazdığı düşünülür. Bu defterlerde bir şiirin bir sözcük ya da bir küçük resimden, imgeden nasıl şiire evrildiğinin aşamalarını görünce bu kanımızın yanlış olduğunu anlıyoruz.

METİN CELÂL

"İhtilattan memnu", kimseyle görüşmesine izin verilmeyen, tecrit edilmiş demekmiş. Nâzım Hikmet'in hapislik yaşamının bir bölümü ihtilattan memnu olarak geçiyor. Tek başına bir hücreye konuluyor. Kimseyle iletişim kurmasına izin verilmiyor. Bu gibi durumlarda içini dökebileceği tek şey cebindeki not defterleri.

Yapı Kredi Yayınları'nın 5000. kitabı, Nâzım Hikmet'in 1937-1942 arasında İstanbul, Ankara, Çankırı ve Bursa hapisanelerinde tuttuğu altı cep defterinin açıklamalı basımı.

Yedi ciltten oluşan kitabın tam adı Nâzım'ın Cep Defterlerinde Kavga, Aşk ve Şiir Notları (1937-1942) (2018, Yayına Hazırlayan: Handan Durgut, **Yapı Kredi Yay.**).

Memet Fuat'ın ölümünden sonra ondan geriye kalanlar "Memet Fuat Arşivi" adıyla tasnif edilirken "Piraye Kolek-

syonu" olarak adlandırılan Piraye'nin terekese de ortaya çıkmış. Bu terekeden çıkan Nâzım Hikmet'in daha önce yayımlanmamış şiirleri, bitmemiş romanları, piyesleri, mektupları ve not defterleri, Piraye Koleksiyonu Çalışma Grubu tarafından derlenerek yayımlanıyor. Piraye Koleksiyonu Çalışma Grubu; Erden Akbulut, Yeşim Bilge, Handan Durgut ve Mehmet Ulusel'den oluşuyor.

TECRİDİN BAŞLANGICI

31 Ocak 1935'te Nâzım Hikmet, Piraye Hanım'la Kadıköy Evlendirme Dairesi'nde evleniyor. Uzun yıllar süren bir aşk ilişkisi resmîyet kazanıyor. Cihangir'de Güneşli Sokak'ta bir çatı katına yerleşiyorlar. Nâzım Hikmet dergilere, gazetelere yazarak çalışıyor. **Kitaplar** yayımlanıyor. Çok verimli geçen bir yıl. Aynı yılın Aralık ayında Orak-Çekic gazetesinde TKP'den ihraç edilenler bir "kara liste" olarak yayımlanıyor. Listede Nâzım Hikmet'in de adı var. Gizli çalışan parti, üyelikten çıkarttığı kişileri deşifre etmiş oluyor. Duymayan kalmamış diye düşünülmüş herhalde ama emniyet duymamış gibi davranacak.

27 Aralık 1936'da Nâzım Hikmet gözaltına alınıyor. Örgüt onu attığını gazetede ilan etse de "gizli örgüt kurarak

komünizm propagandası yapmak" tan yargılanıp bir yıl sonra beraat ediyor. 1937'nin Ağustos ayında İpek Sineması'nda, Harp Okulu öğrencisi Ömer Deniz ziyareti geliyor. Nâzım Hikmet bu ziyaret-

ten kuşkulananarak emniyeti arıyor, asker kılığında polisler yollayarak kendini rahatsız etmemelerini söylüyor. 3 Aralık'ta aynı askeri öğrenci bu kez evinde ziyareti geliyor. Nâzım Hikmet bu genci evine kabul etmiyor.

Bu sırada TKP desantralizasyon kararı almış ve Türkiye'deki faaliyetine son verdiğini açıklamış. 17 Ocak 1938'de Nâzım Hikmet, Harp Okulu öğrencilerini isyana teşvik etmekten gözaltına alınıyor. Ankara'ya Askerî Hapishane'ye götürülüyor. Bu Nâzım Hikmet'in yıllarca sürecektir uzun tutukluluk döneminin de başlangıcı. Bu hapishanede 56 gün boyunca ihtilattan men edilmiş, yani tek başına bir hücreye konup tecrit edilmiş.

Harp Okulu Davası'nda 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırılıyor Nâzım Hikmet. 1938'in Haziran ayının sonuna doğru Donanma Komutanlığı'ndan gelen görevliler tarafından alınıp Erkin Gemisi'ne götürülüyor. Önce bir ayak yoluna, sonra da sintine ambarna kapatılmış. Yine "ihtilattan men".

Donanma Davası'nda da bahriyeli askerleri isyana teşvik ettiği kararı-

'Bunları basmak çılgın yayıncı ister'

"Nâzım'ın Cep Defterlerinde Kavga, Aşk ve Şiir Notları (1937-1942)", dört kişilik bir ekibin, Piraye Koleksiyonu Çalışma Grubu'nun kolektif emeğiyle derlendi. Kitabın editörlerinden Handan Durgut ile çalışmanın ortaya çıkış sürecini konuştuk.

REYYAN BAYAR

Titiz bir ekip çalışmasının verimi **Kitap**. Kavga, aşk ve şiir notları tanımlamasıyla bir çerçeve çizilmiş. Bu çerçeve bizi Nâzım Hikmet özelinde nereye götürüyor sizce?

■ Bizi 300 sayfalık Zeyl'e götürdü. Üç dava, dört hapishane ve mısralar dolusu şiir! Her bir okurunu kim bilir nerele- re götürür? Birinci Defter'de 'Talihsiz Yusuf'un Gemisiyle Barselon'a Seyahat' şiiriyle ilgili karalamalar arasında gemi çizimleriyle Madrid kapisına ya da birin- de geminin adının "Nazmi" olmasından Nazmi'nin kim olabileceğine... İkinci

Defter'de "huzuru hakimdeki ifadesiyle reddedip birinci ifadesine geldi" notundan iftiraya uğradığı itiraf edilse de dikkate alınmadığına... Üçüncü Defter'in 17. sayfasına yazdığı "Kazıklı içtimanı ben bilmiyorum" notundan Donanma Davası'nın suç mahallinden bihaberliğine... Dördüncü Defter bizi Mareşal Çakmak'ın tamimine götürdü mesela, bir de Nâzım'ın Paşa Dayı'sına mektubuyla cezasının uygulanmasının altı ay ertelenmesinin nasıl engellendiğine... Be- şinci, şairliğindeki ustalığına ve Altıncı Defter Manzaralar'ın manzaralarına...

"KİLİTLİ BİR ODAYA GİZLİCE GİRMEK GİBİYDİ"

■ Peki, Nâzım Hikmet gibi bir isme ait böylesine özel metinlerle içli dışlı olmak size nasıl hissettirdi bir editör olarak?

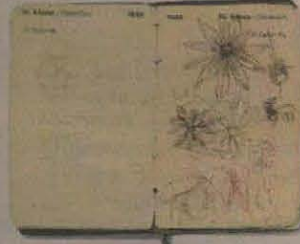
■ Bu altı defterle ilk kez Memet Fuat'ın **Kitaplığını** kayıt altına alırken karşılaşmıştım. Çok heyecanlandım. Kilitli bir odaya gizlice girmek gibiydi. Eski Türkçe bilmiyorum; bazı notlar da okunaksızdı fakat okuyabildiklerim yetti. Bir çetele var mesela İkinci Defter'de. Sonra- dan transliterasyonu gelince öğrendim ki Ankara'da Harp Okulu Davası boyunca tutulduğu askeri hapishanede tuttuğu "ihtilattan men" edildiği hücre hapsini

bile işaretlediği bir çetele bu. Ben sadece tevkif tarihini okuyabilmişim. O da Latin alfabesiyle yazdığı için. Sonra 15 seneye mahkûm edildiğini yazdığı sayfa, 'Bugün Pazar' şiirinin son hâlini alana kadar bir kelime ya da mısra istifinde yaptığı değişiklikler! Ustalığına hayranlık duyuyorsunuz. Elden başka ne gelir? Bunu başkaları da bilsin istiyorsunuz.

■ Derleme ile aynı zamanda edebiyat tarihine de not düşülmüyor. Türkçe edebiyata sunduğunuz bu katkı farklı çalışmalara devam edecek mi?

■ Evet edecek. Çünkü Piraye iflah olmaz bir biriktirici. Nâzım'dan ona gelen/ kalan ne varsa saklamış. Nâzım'ın şuraya buraya yolla, ulaştır dediği şiirlerini ise kopyalayarak saklamış. Memet Fuat da bu terekeyi değerlendirmiş. Ama bütününü mi? Değil. İşte bu defterler için mesela "Bunları basmak çılgın yayıncı ister" deyip kenara koymuş. Piraye Koleksiyonu Çalışma Grubu olarak bu kardakileri okurların önüne koymaya devam edeceğiz. ■

Nâzım'ın Cep Defterlerinde-Kavga, Aşk ve Şiir Notları (1937-1942) / Derleyen: Erden Akbulut, Handan Durgut, Mehmet Ulusel, Yeşim Bilge / **Yapı Kredi Yayınları** / 1064 s.

Resimaltı: Nâzım Hikmet'in Kemal Tahir ve Piraye ile fotoğrafı. Hapishanede tuttuğu defterlerden ve gönderdiği mektuplardan bazıları ile birlikte...

» na varılıp 13 yıl 4 aya mahkûm edilmiş. Toplam cezası 28 yıl 4 ay ağır hapis. İstanbul, Ankara, Çankırı ve Bursa hapishanelerinde geçen yıllar...

Nâzım Hikmet tecritte de, koğuşta da olsa cebinde hep defterler var. Bu küçük defterlere ve ajandalara notlar alıp resimler çiziyor. Dizeler yazıyor, o dizeler şiirlere dönüşüyor. Bu defterlere bakarak şairin o yıllarda ve koşullarda neler yaşadığının, neler yaptığının ve yazdığının ipuçlarını da bulmak mümkün.

1937 tarihli ilk defterde "Talihsiz Yusuf'un Gemisiyle Barselon'a Seyahat" şiiriyle ilgili karalamalar, 1938 tarihli ikinci defterde Harp Okulu Davası notları ve 'Bir Cezaevinde, Tecritteki Adamın Mektupları' başlıklı üç şiirin ilk çalışmaları, üçüncü defterde Donanma Davası ile ilgili notlar, 1939 tarihli Sultanahmet Cezaevi'nde ve Çankırı'da kullandığı dördüncü defterde Dört Hapishane'den kitabında yer alacak Çankırı ile ilgili şiirlerin büyük bölümü, 1940 tarihli beşinci defterde Piraye için hazırladığı "Çankırı'dan Piraye'ye Mektuplar" başlıklı hediye defterin müsveddesi, dokümacılık serüveni, 'Memleketimden İnsan Manzaraları'nın ipuçları, 1941 tarihli altıncı defterde de 'Memleketimden İnsan Manzaraları'nda yer alacak şiirlerin ilk çalışmaları yer alıyor. Yedinci cilt ise 298 sayfalık bir 'Zeyl'. Bu ciltte altı defter hakkında bilgiler, içeriklerine dair açıklamalara ek olarak belge ve fotoğraflar da yer alıyor.

DEFTERLER BİRER BELGE

Nâzım'ın Cep Defterlerinde Kavga, Aşk ve Şiir Notları (1937-1942) kitabını oluşturan altı defter, bize şairin uzun mahpusluk dönemlerinde yazdıklarının eserlere nasıl dönüştüğüne dair ipuçları veriyor. Nâzım Hikmet'in rahat anlatımından şiirlerini çok kolay yazdığı düşünülür. Bu defterlerde bir şiirin bir sözcük ya da bir küçük resimden, imgeden nasıl

şiire evrildiğinin aşamalarını görünce bu kanımızın yanlış olduğunu anlıyoruz. Fikri ya da imgeyi geliştirmiş, dizeye doğru evrilen imgeler şiirleşirken defalarca yazılıp düzeltilmiş, bazıları atılmış, geriye kalanlar tekrar tekrar yazılmış.

Bir bölümü eski Türkçe notlar da içeren bu defterler tek başlarına çok şey anlatmıyor. Piraye Koleksiyonu Çalışma Grubu transliterasyonlar, notlar, açıklamalar ve yorumlarla defterlerde yazılanların aslında neleri anlattığını anlamamıza yardımcı oluyor. Bu notlar ve Zeyl cildi olmadan defterlerin anı değeri olurdu, bu biçimiyle hepsi belgeye dönüşmüş. Büyük bir emek. Tüm emek verenleri kutlarım.

Kitabın tasarımını Mehmet Ulusel yapmış. Zeyl cildinin sonunda bir açıklaması da var. Neden "tıpkıbasım" değil onu anlatıyor. Defterleri kitabın ortasına orijinal boyutunda yerleştirmiş, gerçeğe en yakın hâliyle basılmasını sağlamış ve yanlara ve alta açıklamalar yazılmasına olanak veren işlevsel bir tasarım yapmış. Böylece defterlerin nasıl oldukları hissedilebildiği gibi yazılanları anlamak da kolaylaşmış. Başarılı bir tasarım.

Nâzım Hikmet, arkasında büyük bir teke bırakmış. Piraye Koleksiyonu'ndan daha neler çıkacak merak etmemek elde değil. **Kitaplık** Dergisi'nin Ocak-Şubat 2018 tarihli 195. sayısında yer alan, Sezin Aydemir'in "Boğaziçi'nden Bir Münevver Hanım: Münevver Andaç" başlıklı yazısı da 1955-1961 arasında, Münevver Andaç'la kocası Nâzım Hikmet arasında yoğun bir mektuplaşma olduğunu bildiriyor. Münevver Andaç'ın 800 mektup yazdığını ve "içerik açısından oldukça zengin" bu mektupların dönemin Türkiye'si'nin siyasi ve kültürel havasını da ayrıntılı olarak yansıttığı öğreniyoruz. Sezin Aydemir'in yazısının Nâzım Hikmet'le ilgili yeni bir kitabın müjdecisi olduğunu düşünüyorum. ■